

Journalistiek verslag expertdebat 17 juni 2009: “Energietransitie begint in de regio”

Op 17 juni 2009 hebben het Rathenau Instituut en CE Delft hun rapport *Energietransitie begint in de regio* aan de Tweede Kamerleden Liesbeth Spies (CDA), Helma Neppérus (VVD) en Paulus Jansen (SP) aangeboden. In een expertdebat reageerden vertegenwoordigers uit de wereld van beleid, wetenschap, bedrijfsleven en meer *grassroot* georiënteerde organisaties op de bevindingen. Hadassah de Boer trad op als discussieleider. Het onderzoeksrapport, opgesteld door CE Delft en het Rathenau Instituut, concludeert dat er meer lange termijnvisie en verdergaand beleidsinstrumentarium en middelen vanuit het Rijk nodig is om tot structurele, grootschalige verduurzaming van de energievoorziening te komen.

Regionale verduurzaming van de energievoorziening is ‘hot’. Aanleiding voor het onderzoek is dat partijen door heel Nederland initiatief nemen om de lokale energiehuishouding schoner te maken. Samen met CE Delft heeft het Rathenau Instituut meer in detail gekeken naar Rotterdam, Texel en ‘Energy Valley’ (Drenthe, Friesland, Groningen en Noord-Holland-Noord). Als evaluatiekader is gekozen voor de zogenoemde ‘Energieladder’ (of Trias Energetica). In deze energieladder wordt duurzaamheid in drie stappen in model gebracht. Allereerst is er energiebesparing: energieverbruik moet in principe worden teruggedrongen. Bij de tweede trede wordt de energie die toch nodig is, zoveel mogelijk opgewekt met hernieuwbare energiebronnen zoals zon, wind en biomassa. Als laatste wordt de resterende energie opgewekt met fossiele brandstoffen, die zo schoon mogelijk worden ingezet. In het bijzonder is gekeken naar de sturende rol die het Rijk heeft op deze drie treden van de energieladder.

Reacties kamerleden

Liesbeth Spies is het eens met de aanbevelingen die geschetst worden, maar het rapport schiet volgens haar op bepaalde punten te kort. “Er kan juridisch meer dan dat er geschetst wordt,” stelt de CDA’er. “Maar hoe kunnen we de wettelijke ruimte handen en voeten geven?” In andere woorden: hoe kunnen we de stap van het proefproject naar nationale implementatie maken? En vooral wanneer? Volgens Spies is de verruiming van de SDE-regeling (Subsidieregeling Duurzame Energie) een voorbeeld dat de Kamer wel aan het zoeken is naar een oplossing, maar dat dit gebeurt met vallen en opstaan. Volgens Spies kunnen we wat betreft het hergebruik van energiebrandstoffen leren van landen als Duitsland en Spanje. Maar een open-einde subsidieregeling is wat haar betreft niet wenselijk. Spies geeft de middag een opdracht mee. “Waar zitten exact de belemmeringen in de wet om in de regio’s verduurzaming door te voeren?”

Helma Neppérus reageert: “We willen allemaal wel duurzaam zijn. Iedereen wil betere normen. Maar je kunt niet het onmogelijke vragen. We kunnen de deur naar andere, tijdelijke, oplossingen niet dichtgooien.” Ook Paulus Jansen zit met de vraag hoe je Rijksbeleid goed kunt ‘timen’. “In 2007 konden we nog moeilijk harde milieueisen stellen aan een nieuw gebouw. Ik denk dat we daar nu wel klaar voor zijn.” Hij wijst er wel op dat besluiteloosheid op Europees niveau de ontwikkelingen danig kan vertragen.

Rol van het Rijk

Het rapport stelt dat het bereiken van ambitieuze doelen voor verduurzaming van de energievoorziening problematisch is. In de loop van de middag werd dit door geen van de panelleden betwist. Maar over de rol van de Rijksoverheid liepen de meningen wel degelijk uiteen. De ene lijn in de discussie was dat het Rijk al precies doet wat het moet doen: randvoorwaarden stellen, ingrijpen waar het moet, maar vooral géén centrale regie voeren. Op onderdelen is uiteraard verbetering mogelijk. De andere lijn in de discussie lag meer in

het verlengde van het rapport: het Rijk zou juist *meer* moeten doen. Niet zozeer door de regie in de regio's over te nemen, maar wel door te zorgen voor de benodigde economische en juridische instrumenten, waarvoor het Rijk het primaat heeft.

“Toen ik nog in Rotterdam werkte, hadden we het Rijk helemaal niet nodig,” zegt Arjan Dikmans, nu werkzaam voor het Ministerie van VROM. “En wanneer we het Rijk wel nodig hadden, waren ze er gewoon.” Hij vindt het van weinig respect getuigen voor de regionale ontwikkelingen om te pleiten voor steun vanuit het Rijk. Ook Hugo Brouwer, programmadirecteur van de interdepartementale EnergieTransitie vindt dat er al een goede samenwerking is tussen het Rijk en de regio, en ziet nog voldoende ruimte voor groei. Hij neemt Energy Valley als voorbeeld: “Met het Noordelijk Bouwbesluit kan je daar de regels makkelijk aanscherpen.” Ook Jan Rotmans, hoogleraar in transitie en transitie management ziet nog voldoende experimenteer ruimte in de regio, maar deze wordt niet goed benut. “Het Rijk is niet helder in het aangeven hoe ver een project kan groeien.” Hij is tegen verdere bemoeienis van de overheid. “De energietransitie is niet te regisseren. Je moet projecten nog meer regionaal maken. Regio's willen geen druk van Den Haag. In sommige regio's gaat het zelfs sneller met de transitie dan dat vanuit Den Haag is opgedragen. Misschien moeten we het omdraaien en regio's druk op Den Haag laten uitoefenen.” Desgevraagd licht Dikmans toe dat het Rijk met Schoon en Zuinig op koers is. Mocht het zo zijn dat de doelen niet gehaald worden, dan treed plan B in werking, waarin strengere maatregelen worden genomen. Dat is ook met de Kamer zo afgesproken. Over wat dit plan B precies in gaat houden krijgt Dikmans de nodige vragen uit de zaal.

De voorstanders van meer Rijksinzet zijn van mening dat zonder een duidelijke toekomstvisie de projecten blijven hangen in de experimenteer ruimte, en niet de omslag kunnen maken naar een grootschalige en langdurige ontwikkeling. Het maatschappelijk draagvlak komt zodoende niet van de grond en er is verlies van *know how*. Cor Leguijt van CE Delft: “Vaak komen er signalen vanuit de regio dat ze verder willen verduurzamen, maar niet de middelen en instrumenten hebben. De koplopers zijn goed bezig, maar veel regio's kunnen niet volgen, en ook binnen een koploper regio ontbreken de instrumenten om echt volume te maken. De transitie gaat hierdoor niet snel genoeg. Het punt is niet dat wat er gebeurt niet goed is, maar het is niet voldoende om ambitieuze doelstellingen binnen enkele decennia te bereiken. Het Rijk moet een duidelijke lange termijn visie afgeven en de beleidsinstrumenten daar op inrichten” Frans Rooijers, Directeur van CE Delft ziet dat je bij opschaling de hulp van het Rijk, en soms zelfs van de EU nodig hebt. Het ‘Meer met Minder’- project is een voorbeeld van deze nationale stimulatie. Rinie van Est van het Rathenau Instituut ziet een belangrijke tegenstelling tussen innovatie aan de ene kant, en implementatie (“meters maken”) aan de andere kant. “Er is nu vooral veel gaande op innovatievlak, en minder op implementatie. Het ‘Meer met Minder’- project houdt onvoldoende rekening met regels en wetgevingen.” Wim van den Essenburg van Nuon valt Van Est bij: “Het is vooral een marketingverhaal. Je moet huiseigenaren overhalen een HR-ketel te kopen via kortingen. We hebben 200 miljoen Euro hiervoor, maar we hebben één miljard nodig. Hierdoor wordt het een subsidieverhaal en is er dus regie van bovenaf nodig. Zo kan het Rijk milieuverplichtingen opleggen bij de koop van een huis.” Van Est benadrukt daarna nogmaals het belang van de sturing vanuit het Rijk: “Regionale activiteiten worden gevoed door regionale economische structuren. Deze structuren zijn vaak gebaseerd op fossiele brandstoffen. De overheid kan bijdragen om de ontwikkelingen duurzamer te maken.”

Rotmans (hoogleraar in transitie en transitie management) erkent dat er een duidelijke visie nodig is. Hij geeft als voorbeeld dat sommige politici vast blijven houden aan de bestaande SDE-regeling. “Nederland kiest voor de polderoplossing: ze voeren de regel wel in, maar in beperkte vorm. Iets dat in andere EU-landen goed werkt, wordt bij ons vlees noch vis. Er zijn regels, maar die veranderen om de vier jaar. Dan gebeurt er niets. Zorg voor een

langetermijnvisie en een goede kennisoverdracht. Stel eens de vraag: hoe maken we een succes van zonne-energie?”

En dat is ook eigenlijk waar de hele discussie vooral om draait. Niet óf er een duidelijke Rijkvisie moet komen, maar in hoeverre het Rijk invloed mag uitoefenen op de regio. Er is vooral angst dat Den Haag de regie in de regio's gaat overnemen. En dat terwijl landelijk gecoördineerde acties als 'Meer met Minder' of de stimulering van de elektrische auto door alle panelleden als positief worden gezien. Cor Leguijt reageert op de bewering van Dikmans dat er een plan B ligt wanneer de doelstellingen niet worden gehaald: “Dit onderschrijft eigenlijk het onderzoek,” zegt Leguijt. De Rijksoverheid moet sterker gaan inzetten als duurzaamheidsdoelen op regionaal niveau niet gehaald worden. Dat kan door normen op te leggen zodat de vrijwilligheid voor de maatschappij doorbroken wordt. Regio's hebben nog alle ruimte om die eisen vorm te geven.

Maar er was ook inhoudelijke kritiek op het rapport. Hugo Brouwer ziet het rapport als een begin, maar laakt het feit dat er geen hoor en wederhoor heeft plaatsgevonden met ministeries. Jan Rotmans vindt het rapport niet scherp genoeg. Hij zet vraagtekens bij het gebruik van de energieladder en zag een betere rol weggelegd voor zijn eigen transitie analysekader. “Voor zo'n transitie moet er een nieuwe denktrant komen.” Ook zouden de drie regio's volgens hem niet representatief zijn voor Nederland en werd er niet genoeg aandacht besteed aan de onderliggende processen die op regionaal niveau plaatsvinden.

Innovatie vanuit de samenleving

In de tweede paneldiscussie kwam sterk naar voren dat in er het rapport weinig aandacht is voor het idee dat innovatie niet per sé door het bedrijfsleven of de politiek hoeft te worden opgestart, maar ook kan beginnen in de samenleving zélf, bij burgers. Op dit niveau gebeurt er al heel veel, al is dat geen garantie voor verdere opschaling. Communicatie – of juist het gebrek daaraan - speelt daarbij een belangrijke rol. Sible Schöne, Coördinator van Het Klimaatbureau: “Ieder initiatief is met zichzelf bezig. Ze steken niet boven het maaiveld uit. Vroeger had je de anti-kernenergie beweging. Die was misschien niet heel groot, maar hadden wel één duidelijk logo. Ze maakten één vuist.” Daarnaast moet er ook positiever gecommuniceerd worden. Men hoort wel horrorverhalen over woningbouwcorporaties die achterlopen met verbouwingen, maar succesverhalen bereiken het publiek niet. Terwijl die er wel degelijk zijn. Schöne geeft de Klimaatstraatfeesten als voorbeeld: een buurt zet zich gezamenlijk in om klimaatvriendelijker te worden. Hij haalt daarbij het Tupperware-model aan: bij elkaar komen (zoals bij een Tupperware party) om ervaringen uit te wisselen en elkaar te helpen – bijvoorbeeld bij maatregelen voor energiebesparing. Ook Cees Bakker, voormalig coördinator van Stad van de Zon en voormalig voorzitter van de ODE, ziet de participatie van de burger als een belangrijk punt om, bijvoorbeeld, de weerstand tegen windparken te verminderen. “Mensen zijn wel geïnteresseerd in windenergie. Maar je moet ze erbij betrekken, ze rondleiden door zo'n windpark om ze over de streep te halen.”

Om de knelpunten te vertalen naar actiepunten is een breed draagvlak nodig. Iets dat het publiek in de zaal mist. Het zouden vooral mannelijke babyboomers zijn die beslissen over duurzaamheid. Ook Rotmans ziet liever een jongere generatie opstaan: “Je hebt de koplopers, de groep mensen die actief is, maar daarachter is een grote grijze middenmoot. Er moet een nieuwe groep komen die tegen de gevestigde babyboomers in gaat en denkt in oplossingen.” Deze middengroep moet dus gemobiliseerd worden. Maar hoe creëer je draagvlak in de samenleving? Hoe zorg je voor een olievlek waarin burgers en gemeenten elkaar inspireren? Rotmans: “De elektrische auto is een mooi voorbeeld van een project dat positief gecommuniceerd kan worden en draagvlak kan genereren. Of een duurzaam voetbalstadion.”